
UNELE CONSIDERAȚII ASUPRA RELAȚIILOR POLITICE DINTRE MOLDOVA ȘI VENEȚIA ÎN SECOLUL AL XV-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVI-LEA

Vasile Mărculeț

În cadrul politicii externe a Moldovei, din secolul al XV-lea și din primii ani ai secolului al XVI-lea (până în 1504), legăturile cu Veneția, au ocupat un loc distinct, chiar dacă nu unul de primă importanță. Relațiile politice ale Moldovei cu Veneția, stabilite, cu certitudine în deceniul 4 al secolului al XV-lea, au cunoscut maxima lor amploare în ultimul sfert al aceluiași secol și în primii ani ai secolului al XVI-lea, în cea de-a doua parte a domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504), în contextul creat de angajarea Moldovei și a Serenissimei Republici în lupta antiotomană.

Debutul relațiilor moldo-venețiene.

Momentul de debut al relațiilor politice moldo-venețiene este dificil de stabilit cu exactitate pe baza puținelor informații, și acestea controversate, de care dispunem în prezent. Sursele interne și externe ce fac referiri la aceste relații permit mai degrabă formularea unor ipoteze, foarte variate de altfel, decât a unor concluzii certe.

Unele izvoare otomane tardive, din secolele XVI-XVII, îndrumă spre concluzia că o colaborare conjuncturală moldo-venețiană s-a realizat încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, în contextul luptei antiotomane a popoarelor din Balcani. Mai mulți cronicari turci – Idris Bitlisi, Sa'adeddin Mehmed, Mehmed bin Mehmed, Kodja Husein – enumeră în cadrul coaliției creștine, care a încercat în 1389, la Kosovopolje, sub conducerea cneazului Lazăr (1371-1389), să oprească ofensiva otomană, alături de sârbi, unguri, munteni, venețieni și pe moldoveni (*Bogdan*) (Cronici turcești 1966, I, 155, 301, 401, 441). Fără îndoială, aceste afirmații reprezintă exagerări evidente, fără nici un temei real. Dacă participarea muntenilor sau a unor unități de mercenari venețieni la bătălia de la Kosovopolje rămâne o problemă discutabilă, dar nu imposibilă, cea a moldovenilor este categoric exclusă. Am ținut însă să reținem știrile cronicarilor otomani întrucât acestea rămân interesante, în primul rând, prin ineditul lor. Acest lucru nu exclude însă, în totalitate, posibilitatea

stabilirii unor contacte politice moldo-venețiene încă din epoca respectivă, asupra cărora, cel puțin deocamdată, nu avem informații.

Știrii certe cu privire la tentativa stabilirii unor legături politice moldo-venețiene datează abia din deceniul 4 al secolului al XV-lea. Documentele referitoare la această problemă, puse în circulație și analizate în istoriografia românească, îndeosebi de N. Iorga (Iorga 1984a, 223-227), ne permit formularea concluziei că inițiativa a aparținut domnului Moldovei, Ștefan II (1433-1447, cu întreruperi) și a avut la bază, foarte probabil, rațiunea limitării preponderenței comerciale genoveze din comerțul de tranzit ce se derula prin Moldova, îndeosebi pe *drumul Nistrului*.

În condițiile unei noi crize a sistemului colonial genovez din Marea Neagră, survenite la mijlocul deceniului 4 al secolului al XV-lea, un „*domino Maurocastri*”, nimeni altul decât Ștefan II, se adresa, prin intermediul pârcălabului său de la Cetatea Albă, autorităților Veneției cu propuneri de colaborare. Conform unui act venețian din 17 aprilie 1435, domnul Moldovei promitea, autorităților Serenissimei, în schimbul colaborării politice, să asigure accesul larg negustorilor și cetățenilor republicii în centrul de la limanul Nistrului (Iorga 1984a, 226-227, doc. I). Pentru cercetarea situației la fața locului, Senatul venețian hotărâ, la aceeași dată, ca „*una ex tribus galeis viagii Romanie que hoc anno armabuntur vadat ad Maurocastrum*” (Iorga 1984a, 227, doc. I). O dispoziție similară era dată la 27 aprilie 1435 bailului de la Constantinopol, Marino Zane: „*Insuper pro informatione materie superscripte vobis declaramus quod nobilis vir ser Marinus Zane, precessor vester, nostro dominio denotavit quod, dum esset baiulus Constantinopolis, pater illius qui dominatur Maurocastro, qui caloierus est, fuit ad eum in secreto et sibi dixit et instetit ut vellet apud nostrum dominium intercedere ut alique ex galeis viagii nostri Romanie ad Maurocastrum accederet*” (Iorga 1984a, 227, doc. I).

Informațiile de care dispunem confirmă faptul că autoritățile venețiene au găsit atractive condițiile oferite de domnul Moldovei și au acționat în consecință. La 15 aprilie 1436, dată la care Cetatea Albă se afla exclusiv sub stăpânirea lui Ștefan II, – după înțelegerea cu fratele său Iliș (1432-1442, cu întreruperi) din anul precedent, acesta stăpâna jumătatea meridională a Moldovei, – Senatul venețian îl numea pe Francesco Duodo „*viceconsul in Maurocastro*” (Iorga 1984a, 227, doc. II), tocmai ca o intenție clară de a constitui un stabiliment propriu aici și de a stabili legături comerciale și politice cu Moldova.

Legăturile stabilite între Veneția și Moldova cu acest prilej au fost însă de scurtă durată, ele întrerupându-se brusc la mijlocul anului 1439. Înțelegerea relațiilor moldo-venețiene în această etapă este consemnată de *Cronaca Magno*, care relatează că în vara anului 1439 un vas venețian urma să se deplaseze la Cetatea Albă, în baza înțelegerii din 1436, când, „*la 2 iulie s-a revocat permisivul de a merge la Moncastro (a di luglio fu revocado la gratia deputada andor a Moncastro)*” (Iorga 1984a, 224 și n. 7). După această dată nici viceconsulul venețian de la Cetatea Albă nu mai apare menționat, ceea ce înseamnă, cu certitudine, că el a fost retras de Veneția.

Eșuarea tentativei Moldovei de a se apropia de Veneția a avut indiscutabil determinări politice și rațiuni economice. Care au fost acestea? Mai multe ipoteze pot fi formulate în încercarea de a găsi o explicație cât mai apropiată de realitate la această problemă. Una dintre ele ar putea fi aceea că pe fondul crizei politice din Moldova, concretizată, în primul rând, în decăderea excesivă a autorității domnești, genovezilor de la Cetatea Albă, care nu numai că dețineau aici poziții solide din punct de vedere comercial, dar dispuneau și de o largă autonomie politico-administrativă, le va fi revenit un rol decisiv în torpilarea firavelor legături politice moldo-venețiene, recent stabilite. Fără îndoială, actul genovez a vizat eliminarea din relațiile cu Moldova a principalilor lor concurenți, venețienii, acțiune încheiată în această epocă cu un succes deplin. O altă ipoteză, ar fi aceea că în urma noii înțelegeri survenite între Iliș și Ștefan II în cursul anului 1439, ultimul va fi anulat probabil unele acte de politică externă inițiate anterior fără concursul fratelui său, ce aveau consecințe și în aria de jurisdicție a acestuia, între care și cele privind legăturile politico-comerciale cu Veneția.

Absența oricăror informații ne determină să credem că după această dată, legăturile politice moldo-venețiene s-au întrerupt pentru câteva decenii. Ele vor fi reluate abia în deceniul 8 al secolului al XV-lea, în cotextul angajării celor două țări în lupta antiotomană.

Moldova și Veneția în lupta antiotomană

Reluarea relațiilor politice moldo-genoveze în deceniul 8 al secolului al XV-lea se realiza în condiții interne, complet schimbate în ceea ce privește Moldova, generate de domnia lui Ștefan cel Mare, și internaționale de o gravitate extremă, consecință a angajării statului românesc est-carpatic și a Veneției în lupta antiotomană. Departate de a fi fost „*întâmplătoare*”, cum le caracteriza N. Iorga (Iorga 1984b, 230; Denize 1995, 79), ele au avut la bază importante determinări de ordin politic, strategic și militar; determinările de natură economică au lipsit aproape cu desăvârșire în noua conjunctură.

În noua etapă, relațiile politice moldo-venețiene au fost, în primul rând, rezultatul cadrului internațional în care s-au derulat și al constrângerilor exercitate de acesta asupra celor două state angajate în lupta antiotomană: Veneția din 1463, Moldova din 1470/1473. Asupra factorilor care le-au determinat și a evoluției acestora ne vom opri în continuare.

Nevoia de aliați a Veneției, în conflictul cu turcii, venea în întâmpinarea acțiunilor și a politicii lui Ștefan cel Mare de a-și asigura un sprijin extern eficient în tentativa întreprinsă. În consecință, colaborarea moldo-venețiană a reprezentat o constantă a politicii externe a celor două state în perioada luptelor cu turcii. Desigur, atenția arătată de Veneția, pe cale să devină o superputere a vremii, relațiilor cu Moldova a fost subordonată în întregime intereselor sale politice (Mărculeț 2002, 216; Mărculeț 2004, 80).

Momentul de început al relațiilor moldo-venețiene, în această etapă, se plasează, așa cum am arătat, cel mai probabil, la începutul deceniului 8 al secolului al XV-lea, în condițiile stabilirii unor legături politice între Veneția și hanul turcoman al statului Akkoyunlu, Uzun-Hassan (1453-1478), principalul adversar al Imperiului Otoman în Asia Mică. În câteva rânduri, ambasadorii celor două părți au tranzitat Moldova, prilej cu care, fără îndoială, ei au avut contacte și cu autoritățile politice de la Suceava.

Un prim contact cu Veneția este foarte posibil să se fi realizat prin intermediul solilor lui Uzun-

Hassan și ai Georgiei, în drum spre cetatea la-gunelor. În ianuarie 1471, un sol turcoman și unul georgian, în drum spre Italia, treceau prin Cetatea Albă și Moldova spre Cracovia, de unde, cu sprijin polonez, ajungeau la Roma și Veneția (Iorga 1985, 134-135). Nu este deci deloc exclus ca prin intermediul acestora să se fi adresat și domnul Moldovei Serenissimei, căreia să-i fi făcut cunoscute intențiile sale politice și să-i fi propus colaborarea. Un astfel de demers este cu atât mai posibil cu cât încă din 1470, odată cu deschiderea conflictului cu Radu cel Frumos (1462-1475, cu întreruperi), interpusul turcilor, pentru scoaterea Țării Românești din sfera de influență otomană, el se angajase, practic, în lupta antiotomană.

Anul 1472 a reprezentat o perioadă de acalmie în confruntarea dintre cei doi domni români, dar și momentul în care Ștefan a intrat, cu certitudine, în legătură cu Veneția, prin intermediul lui Isak beg, solul lui Uzun-Hassan la Veneția și Roma. Demersurile lui Ștefan nu se făceau însă pe un teren nepregătit, deoarece în Italia, la Milano, se știa despre pregătirile sale încă din 1471 când, într-un proiect de cruciadă antiotomană, se spunea, între altele: „*Po ancora el Re de Ungaria sollicitare li Valachi, li quali voluntere se levano contra el Turco, quando vedano el Re d' Ungheria avere uno exercito*” (Denize 1995, 118). Această cunoaștere a intențiilor sale sporea considerabil șansele de reușită ale demersurilor domnului Moldovei. Totodată, prin acțiunile sale, Moldova nu numai că înceta să mai fie un obiect de dispută între puternicii săi vecini, ci, prin transformarea sa în subiect al relațiilor internaționale, „*devenea acum un factor activ al politicii europene*” (Papacostea 2003, 39).

În septembrie 1472, solul lui Uzun-Hassan, medicul Isak beg, de „*natione hispanus, fide antem Hebreus*”, împreună cu tâlmaciul venețian Cattarino Zeno, sosea la Veneția, fiind purtătorul unei scrisori a hanului turcoman către Senatul republicii, din 30 mai același an (Iorga 1984b, 234). Sosirea în Europa a lui Isak beg, care a trecut probabil prin Caffa și Cetatea Albă, prin iunie 1472, a marcat, pe lângă debutul legăturilor cu Uzun-Hassan, și stabilirea relațiilor politice dintre Ștefan cel Mare și Veneția. Este greu de crezut că domnul Moldovei nu s-a folosit de ocazie pentru a transmite un mesaj Senatului Veneției prin care să-și arate disponibilitatea pentru o alianță antiotomană. Cunoaștem de altfel faptul că, informat asupra intențiilor lui Ștefan, Uzun-Hassan i-a

adresat acestuia o scrisoare similară celor trimise principilor apuseni, datată de N. Iorga în 1474 (Iorga 1984b, 234, n. 33; Cf. Denize 1995, 100).

Foarte probabil, la întoarcere, spre sfârșitul anului 1472 sau la începutul anului 1473, Isak beg s-a oprit la Buda, Cracovia, Suceava și Vaslui, la curtea lui Ștefan, pentru a-i aduce acestuia un răspuns de la Veneția, fiind foarte posibil ca solul turcoman să fi rămas mai mult timp pe lângă domnul Moldovei (Denize 1995, 100-101). Tot la începutul anului 1473 un alt sol al Serenissimei, Paolo Ognibene, în drum spre Caffa și spre hanul turcoman, a trecut la rândul său prin Moldova (Iorga 1984b, 242). În sfârșit, un anume Antonio Gislardo, din Vicenza, reprezentant al Veneției la tratativele cu Marele Cnezat al Moscovei și cu Hanatul Tătar de pe Volga, încă din 1471, purtate cu scopul atragerii celor două puteri eurasiatice în frontul antiotoman, trecând în decembrie 1474 prin Moldova, în drum spre Rusia, este foarte probabil să fi avut, la rândul său, contacte diplomatice cu Ștefan. Dar planul conceput de Veneția, ce ar fi inclus, în caz de reușită, și Țările Române în această largă alianță antiotomană, nu s-a realizat însă (Iorga 1984b, 242-243).

Prezența acestui mare număr de diplomați, trimiși cu diverse misiuni de Veneția, sau la Veneția de către aliații republicii, la curtea lui Ștefan, ar rămâne greu de explicat în absența unui cadru politic propice derulării misiunilor lor diplomatice. Or, credem noi, acest cadru politic favorizant era creat de înseși relațiile politice stabilite, sau în curs de stabilire, între Moldova și Serenissima Republică.

Cu certitudine, informat de Isak beg, îndeosebi, atât asupra preparativelor de război ale lui Uzun-Hassan, cât și asupra celor venețiene, care pregăteau o acțiune militară concertată împotriva Imperiului Otoman, Ștefan s-a angajat decis în lupta antiotomană. Refuzul plății tributului și a cedării către Imperiul Otoman a cetăților sale de la mare, precum și intervenția în Țara Românească au constituit primele semne atât ale noului curs al politicii externe urmate de Ștefan, cât și ale angajării Moldovei ca „*al treilea element major al coaliției antiotomane*” (Denize 1995, 101).

Pentru Veneția, angajarea lui Ștefan în lupta antiotomană prezenta o importanță deosebită, cu atât mai mult ea se producea în contextul în care după 1470 războiul cu turcii luase un curs defavorabil republicii. După depășirea surprizei din

faza de debut a conflictului, sultanul Mehmed II a preluat inițiativa trecând la ofensivă. În vara anului 1470 o flotă otomană formată din 108 galere și 200 alte vase, care transporta peste 70.000 de oameni își face apariția în fața insulei Negroponte (Eubee), cheia stăpânirilor venețiene din Marea Egee. Acestei puternice armade otomane, Veneția îi putea opune doar 35 de galere (Daru 1835, 432; Morris 1990, 57).

În pofida existenței unor condiții favorabile susținerii unui asediu de lungă durată, greșelile și indecizia căpitanului general al mării, Niccolò da Canale, care a rămas inactiv la Candia în Creta, au compromis grav apărarea facilitând cucerirea otomană. La 12 iulie 1470, la capătul unui asediu ce debutase la 25 iunie, insula era cucerită, o mare parte a populației fiind masacrată sau dusă în robie (Daru 1853, 432-434; Morris 1990, 57-60; Diehl 2006, 147-148; Norwich 2003, 350-351; Lane 2008, 278).

În replică, în vara anului 1472 (în 1473 după alte opinii), Veneția organizează o puternică expediție navală împotriva posesiunilor otomane de pe litoralul Asiei Mici. Sub conducerea noului căpitan general al mării, Pietro Mocenigo, flota venețiană atacă Antalya, Smyrna, Halicarnas, Chorikos, Sefleké și alte puncte de pe coasta micro-asiatică. Rezultatele obținute au fost însă modeste în raport cu costurile solicitate de organizarea expediției (Diehl 2006, 147-148; Norwich 2003, 350-351).

În aceste condiții intrarea Moldovei în lupta anti-otomană nu putea fi decât benefică Veneției, fapt perceput la întreaga sa importanță de guvernanții acesteia. Ca urmare, autoritățile republicii, intuind corect faptul că deschiderea noului front de la Dunărea de Jos va conduce la scăderea considerabilă a presiunii otomane pe celelalte fronturi, au făcut totul pentru a întreține atitudinea anti-otomană a domnului Moldovei. În pofida acestei susțineri, Veneția nu i-a acordat lui Ștefan niciun ajutor financiar sau militar. În realitate, obligată să cheltuiască anual circa 1.200.000 de ducăți pentru necesitățile războiului cu turcii, pierderea insulei Negroponte și costisitoarea expediție navală din 1472 au adus republica lagunelor în pragul colapsului economic (Denize 2003, 108-109; Războieni 1977, 41). Aflată deci în imposibilitate de a-i oferi domnului Moldovei sprijin financiar și militar, Serenissima Republică a acționat, în schimb, în plan diplomatic, pentru a-i obține acestuia aliați dintre vecinii săi.

Intrarea lui Ștefan în lupta antiotomană i-a adus Veneției un ajutor nesperat într-un moment extrem de dificil pentru ea, tocmai când se vedea atacată de turci în posesiunile sale balcanice. Primul efect pozitiv al acțiunii domnului Moldovei l-a constituit ridicarea de către forțele otomane a asediului cetății Scutari (Skodra), posesiune venețiană din Albania, atacată în vara anului 1474 (Iorga 1984b, 254, doc. VIII; Cf. Decei 1978a, 120). În august 1474, Süleymân pașa, beylerbey-ul Rumeliei, abandona asediul cetății, început în iunie, și se îndrepta în fruntea trupelor sale spre Moldova.

Înainte de confruntarea cu turcii, la 29 noiembrie 1474, Ștefan îl primea din nou la Vaslui pe Paolo Ognibene, solul venețian care revenea din misiunea sa de pe lângă Uzun-Hassan, pe la Caffa, aducând domnului Moldovei câte o scrisoare de la hanul turcoman și de la consulul genovez din Crimeea. Hanul îl informa despre confruntarea sa pierdută cu sultanul Mehmed II (1451-1481) și despre hotărârea sa nestrămutată de a continua lupta în alianță cu puterile creștine, știre transmisă apoi de Ștefan la Roma prin intermediul aceluiasi sol (Hurmuzaki 1894, VIII, 5, doc. XII; Hurmuzaki 1891, II/2, 124-125, doc. CIII).

Profitând de prezența lui Paolo Ognibene în Moldova, Ștefan l-a rugat să-i caute un medic pentru boala sa de picior, evoluată în urma rănii primite în 1462 la asediul Chilieii. I-a înmănat probabil și o scrisoare către Senatul venețian, precum și o alta adresată papei Sixtus IV, datată 29 noiembrie 1474, prin care se arăta gata să lupte cu turcii, din toate puterile sale, pentru creștinătate: „*Quamobrem Sanctitati Vestre certificamus quod nos semper omni cum potentia nostra quam nobis omnipotens Deus attribuit omni cum affectu paratissimi sumus, intendentes pro Christianitate totis nostris viribus debellare*”, solicitând, în schimb, suveranului pontif să intervină pe lângă „*alijs potentissimis regibus et principibus*” pentru a-i acorda „*adiutorio eorum principum, debellare valeamus*” (Iorga 1984b, 255, doc. XI; Bogdan 1913, II, 318-319, doc. CXLI; Războieni 1977, 124-125, doc. 3; Cf. Lăzărescu, Stoicescu 1972, 86).

Paolo Ognibene se afla la Buda, la sfârșitul lui ianuarie 1475, când în capitala Ungariei a sosit vestea despre marea victorie de la Vaslui din 10 ianuarie. La 17 februarie acesta ajungea cu informația, deformată, cu vădite exagerări, la Veneția unde anunța că Ștefan, „*cu ajutor de la unguri, boemi și ruși*”, a învins „*90.000 de turci, dintre care*

40.000 au pierit și 4.000, între care un pașă și un fiu al sultanului sunt prinși” (Iorga 1897, 84).

Curând sosi în Apus și cunoscuta scrisoare a lui Ștefan, redactată la 25 ianuarie 1475, care clarifica știrile ajunse aici și în care, cu mândria la care îi da dreptul marea sa biruință, domnul Moldovei relatează că în fața agresiunii otomane „am luat sabia în mână și cu ajutorul domnului Dumnezeu nostru atotputernic am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare, și pe toți i-am trecut prin ascuțișul sabiei noastre” (Bogdan 1913, II, 319, doc. CXLI). Conștient de importanța geopolitică a țării sale, dar și de responsabilitatea ce îi revenea, Ștefan cerea din nou ajutor din Apus, deoarece „dacă această poartă [a creștinătății], care e țara noastră, va fi pierdută [...] atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie”, conchidea el (Bogdan 1913, II, 319, doc. CXLI).

Autoritățile venețiene erau perfect conștiente de importanța victoriei lui Ștefan pentru situația republicii și de avantajele politice pe care aceasta le aducea. Însuși Paolo Ognibene sublinia faptul că înfrângerea suferită de turci în Moldova îl va determina pe sultan să-și angajeze toate forțele împotriva lui Ștefan, oferind astfel Veneției un moment de respiro (Denize 1995, 105). La rândul său, Domenico Malipiero consemna știrea că la 6 aprilie 1475, solul Serenissimei la Poartă, Girolamo Zorzi, informa autoritățile republicii că a aflat că înfrângerea suferită de forțele lui Mehmed II în Moldova l-a făcut pe sultan mult mai deschis dialogului și negocierilor de pace cu Veneția (Iorga 1897, 84; Denize 1995, 105, 140, n. 136).

O întrebare care se naște în acest punct al cercetării este legată de atitudinea Veneției față de Moldova. A fost Serenissima aliata fidelă și sinceră a Moldovei în această etapă a relațiilor dintre ele? La această problemă vom încerca să răspundem printr-o digresiune pe care o vom face în continuare. Ceea ce se poate afirma cu certitudine este faptul că Veneția, în ciuda promisiunilor făcute, nu l-a ajutat cu nimic pe Ștefan, în această fază a conflictului acestuia cu turcii, la fel cum procedase altădată și cu Uzun-Hassan. Poziția Serenissimei ar putea fi explicată prin doi factori: unul obiectiv, de natură economică; altul subiectiv, de ordin politic. În primul rând, adevărul este că, așa cum am precizat, obligată să cheltuiască circa 1.200.000 ducați pe an pentru susținerea propriilor operațiuni militare, amenințată cu ruina economică de

îndelungatul război cu turcii, incapabilă să mai organizeze vreo expediție navală de anvergură, dispunând de forțe militare terestre reduse, care abia puteau asigura apărarea posesiunilor republicii de pe coasta dalmată, Veneția era în imposibilitate de a-l ajuta eficient pe domnul Moldovei. Din punct de vedere politic, acțiunea lui Ștefan era importantă atâta timp cât diversiunea întreținută de el la Dunărea de Jos l-ar fi determinat pe sultan să accepte o pace onorabilă pentru republică, în condițiile în care câștigarea victoriei devenise imposibilă (Denize 1995, 105-106).

Pentru a-și atinge scopurile, Veneția era dispusă să-și trădeze toți aliații, inclusiv pe Ștefan. În ciuda celor care, invocând intrarea lui în război, căutau să împiedice începerea tratatelor cu turcii, autoritățile venețiene acceptau propunerea făcută, la 6 ianuarie 1475, de către sultan, prin solul său la Veneția, pentru deschiderea acestora.

Pentru tratativele, derulate la Istanbul (Constantinopol), Senatul l-a delegat pe Girolamo Zorzi care reușea să obțină un armistițiu de câteva luni, suficient turcilor pentru a ocupa Caffa, Tana și ultimele stabilimente italiene din nordul Mării Negre. În aceste condiții, propunerile de pace făcute de sultan, găsite inacceptabile de către Veneția, au dus la suspendarea tratatelor cu Poarta, în august, și, în final, la respingerea păcii propuse de turci, la 6 octombrie 1475. La scurt timp erau reluate operațiunile militare dar acestea au fost de mică intensitate (Denize 1995, 105-106).

Care va fi poziția Veneției în relațiile internaționale în urma acestui eșec politico-diplomatic? Cum va influența el raporturile politice dintre Serenissima Republică și Moldova? Sunt doar câteva probleme majore asupra cărora ne vom opri și cărora vom încerca să le găsim un răspuns în continuare.

Pe toată durata tratatelor cu turcii, Veneția a desfășurat, în paralel, și o activitate diplomatică intensă pentru a-și determina aliații să continue acțiunile antiotomane, văzute ca un factor de presiune necesar republicii pentru obținerea unei păci onorabile. Domnului Moldovei, biruitor în prima sa mare confruntare cu Imperiul Otoman, i s-a acordat o atenție aparte.

Eșuarea tratatelor cu turcii avea să determine o schimbare completă, în sens pozitiv, a atitudinii Veneției față de Moldova. Pe măsură ce eșecul tratatelor de pace cu Imperiul Otoman era tot mai evident, Veneția s-a transformat în susțină-

torul cel mai fidel al lui Ștefan, poziție explicabilă, fără îndoială, prin faptul că domnul Moldovei se dovedise singura personalitate capabilă să se opună cu succes, politic și, mai ales, militar, expansiunii otomane. La 6 martie 1475 Senatul venețian transmitea Papei, prin ambasadorul său de la Roma, mesajul domnului Moldovei, adus de Paolo Ognibene. Cu acest prilej, i se trasa ca sarcină ambasadorului să recomande suveranului pontif să trimită un legat al său cu un mesaj de încurajare în Moldova, spre a-l determina pe Ștefan să continue lupta. Totodată, în răspunsul la scrisoarea lui Ștefan din 25 ianuarie 1475, formulat la aceeași dată, domnul Moldovei era elogiât pentru victoria obținută și i se recomanda să continue rezistența. Senatul hotărâ, de asemenea, să-l trimită din nou în misiune diplomatică în Moldova pe Paolo Ognibene, însoțit de această dată și de medicul solicitat de Ștefan, în persoana lui Baldasare di Perugino (Iorga 1984b, 257-259, doc. XVI, 245, n. 123; Hurmuzaki 1894, VIII, 6-7, doc. XIII).

La rândul său, dând curs cererilor Veneției, papa Sixtus IV îi răspundea lui Ștefan la 31 martie 1475, lăudându-l pentru sacrificiile făcute în sprijinul cauzei creștinătății și încurajându-l să continue lupta. Pentru moment, suveranul pontif îl înștiința însă pe domnul Moldovei că nu-i poate acorda ajutoarele financiare solicitate pe motiv că tezaurul papal era gol ca urmare a subsidiilor acordate Rhodosului și Ungariei. Totuși, pentru a îndulci refuzul și a-i da lui Ștefan noi speranțe, în finalul scrisorii menționa: „*Avem totuși în cuget [...], și nu pregețăm [a da] cât ne privește, partea noastră, la care s-au adaos și daniile celorlalți principii creștini și pe acestea ne silim a le strânge în toate zilele, cinstindu-ți vrednicia și slăvindu-te cu mari laude*” (Hurmuzaki 1891, II/2, 8. doc. IX).

În ciuda elogiilor aduse și a angajamentelor de ajutor militar și financiar asumate de puterile creștine, în momentul noii confruntări cu turcii, Moldova și domnul său au rămas tot singuri. Veneția, epuizată de pierderea insulei Negroponte și de eforturile financiare făcute în campania din 1473, nu dispunea de nici un mijloc pentru a-l ajuta direct pe Ștefan. Strămtorile fiind închise de turci, flota sa se afla în imposibilitate de a pătrunde în Marea Neagră spre a angaja aici lupte navale cu turcii sau de a pătrunde pe Dunăre spre a asigura flancul sudic al domnului Moldovei. În ceea ce privește forțele sale terestre, acestea, reduse numeric, abia puteau apăra pozițiile republicii de pe litoralul Adriaticii, astfel că orice

tentativă de a face joncțiunea cu forțele lui Ștefan ar fi fost complet nerealistă, chiar dacă s-ar fi dorit realizarea sa, ea fiind de la început sortită eșecului. Singurul ajutor eficient, și în acest caz este meritul Veneției de a nu fi preocupat nici un efort spre a i-l oferi lui Ștefan, a fost acela de a căuta aliați pentru domnul Moldovei. În acest scop, diplomația republicii a determinat angajarea în frontul antiotoman, în anii 1475-1476, a regelui Ungariei, Mathias Corvin (1458-1490). Sprijinul acestuia a fost însă redus, limitându-se doar la unele operațiuni militare de mică amploare, în Bosnia. Rezultatul concret a fost acela că Ștefan s-a aflat, practic, singur în fața agresiunii otomane, ceea ce explică, după părerea noastră, și faptul că la sfârșitul anului 1474 și la începutul lui 1475, cetățile de la mare, Chilia și Cetatea Albă, au fost, se pare, pierdute pentru scurt timp în favoarea turcilor (Ureche 1997, 48; Cf. Iorga 1899, 140).

Ocuparea stabilimentelor italiene din nordul Mării Negre a fost urmată imediat de o nouă tentativă otomană de cucerire a Chilie (vara 1475). Anticipată de Ștefan, acțiunea otomană a fost respinsă. O scrisoare, adresată la 31 iulie 1475 de despotul Leonardo III Tocco dogelui Veneției, Pietro Mocenigo, confirmă, fără dubii, acest nou eșec militar otoman în Moldova: „*Avixo la vostra III-ma Sig. hoci adi ultimo de luio hebi nova che havendo prexo larmata del Turcho Caffa, vene a Chelli et lochus barchae con quatro bombarde grosse et fran grota de zente et quelli de Carabogdan no li lasaro sbarchare et sbarchati che furono li assaltaro de notte e hanno li data una male ramenata et amaçaro gran frota de quelli et pigliaro anche da loro 4 bombarde, in mondo che li fecero imbarchare per força; et havuta che hebero rotta, larmata se parti da li et fece la via de Constantinopoli. Lo campo Turchescho è congregato et sta ale confini de la Vlachia et è uno grande esercito. Ducesse etsi che Carabogdano se trova con gran frota de zente et intendesse secho con li hungari*” (Pippidi 1994, 72, doc. III).

Căderea Caffei, Tanei și a ultimelor stabilimente italiene din nordul Mării Negre, precum și a castelului *Illice* (Lerici) de la vărsarea Niprului, stăpânit de Ștefan, sub stăpânire otomană, în vara anului 1475, a provocat o puternică impresie la Veneția. *Serenissima* a replicat printr-o amplă campanie diplomatică menită să întărească alianța antiotomană. În acest context, relațiilor politice cu Ștefan, în scopul menținerii Moldovei în frontul antiotoman, le-a fost acordată o atenție aparte.

Atenția și importanța acordată de diplomația venețiană acestor raporturi rezidă, în primul rând, în numeroasele intervenții făcute între anii 1475-1478 de autoritățile republicii, direct pe lângă Ștefan, sau în diverse capitale europene, unde au plecat pentru obținerea de sprijin material și militar pentru domnul Moldovei. Astfel, încă la 1 septembrie 1475, în scrisoarea adresată ambasadorului republicii la Buda, Sebastiano Badoer, autoritățile venețiene îi cereau acestuia să se informeze asupra situației lui Ștefan și a raporturilor sale cu regele Cazimir IV al Poloniei. Totodată, Veneția a început să exercite presiuni la Roma, cerându-i papei să intervină în sprijinul lui Ștefan. În scrisoarea din 19 decembrie 1475, adresată suveranului pontif, se arată că timp de 13 ani republica a cheltuit pentru susținerea luptelor cu turcii între 600.000 și 800.000 ducăți anual, în consecință, i se cerea Papei să intervină pe lângă principii creștini pentru a sprijini Moldova și spre a împiedica, prin mijloacele sale, un asalt otoman asupra Italiei însăși. Consecventă, Serenissima continua politica de întărire a legăturilor cu Ștefan. În acest scop, în decembrie 1475, Bartolomeo di Brandis, secretar al ambasadorului venețian de la Buda, era trimis în misiune în Moldova. La scurt timp urmau să sosească la Suceava și Paolo Ognibene și medicul Baldasare di Perugino (Iorga 1984b, 245). Concomitent, erau continuate tratativele cu Moscova și cu tătarii de pe Volga care, conform planului conceput, în momentul când sultanul, angajat în luptele cu Mathias Corvin, s-ar fi aflat în dificultate, ar fi intrat în acțiune „*per oram Maris Euxini ad Danubium*” (Iorga 1984b, 246 și n. 130).

La presiunile Veneției, Papa i-a solicitat în repetate rânduri lui Mathias Corvin să intervină în sprijinul domnului Moldovei. La 3 noiembrie 1475, în răspunsul dat insistențelor papei Sixtus IV de a porni, cu toate forțele sale, în ajutorul lui Ștefan, Mathias Corvin îi prezintă suveranului pontif pregătirile sale militare între care și constituirea „*unei flote pe Dunăre*”. Speculând situația creată de eșecul turcilor în Moldova, regele Ungariei nu a scăpat prilejul de a-și aroga toate meritele victoriei obținute de Ștefan susținând că la vestea pregătirilor sale militare, Mehmed II „*s-a retras din Țara Românească și a renunțat la invadarea Moldovei*” (Iorga 1984b, 263, doc. XXI).

Ștefan, la rândul său, prin misiuni diplomatice în Apus, a căutat să sensibilizeze curțile europene, să le facă să renunțe la promisiuni deșarte, și să le de-

termine să intervină mai eficient și, mai ales, mai consistent în sprijinul Moldovei, conștient de faptul că, după înfrângerea din 1475, Mehmed II își va angaja toate forțele împotriva sa. Ca urmare, la începutul anului 1476, o ambasadă moldovenească era la Roma, dar rezultatele obținute au fost complet nesatisfăcătoare. La înapoiere, solii săi s-au oprit un timp la Veneția arătându-și, față de autoritățile republicii, profunda nemulțumire pentru faptul că ajutoarele papale, în valoare de circa 30.000 ducăți, au fost acordate regelui Ungariei și nu domnului Moldovei, angajat cu toate resursele și forțele sale în lupta antiotomană (Iorga 1984b, 260, doc. XX; Hurmuzaki 1894, VIII, 9, doc. XVII).

La 6 mai 1476, în răspunsul dat solilor Moldovei, Senatul venețian se angaja să continue intervențiile diplomatice pentru ca lui Ștefan să-i fie acordate toate subsidiile promise. Și ca un semn al sincerelor angajamente asumate, încă în aceeași zi, autoritățile republicii îi indicau ambasadorului venețian de pe lângă curia papală, Antonio Donato, să insiste ca lui Ștefan să-i fie trimise, de grabă, ajutoarele financiare promise, arătându-se că solii acestuia s-au întors nemulțumiți de la Roma și că în fața Senatului venețian au ținut să precizeze că domnul Moldovei s-a angajat din proprie inițiativă în lupta cu turcii și că „*Vayvodam Stephanum ultro et sponte sua bellum adversus Turcos suscepisse essque liberum domnum status et gentium suarum*” (Iorga 1984b, 261-262, 264, doc. XX, XXII; Hurmuzaki 1894, 9-10). În scrisoare se arăta, de asemenea, că domnul Moldovei amenință ca în cazul în care nu va fi suținut, refuzându-i-se în continuare subsidiile cerute, va fi obligat să ajungă la o înțelegere cu sultanul. Subliniind că „*nu este nimeni care să nu înțeleagă*” cât de mult pot influența interesele creștinătății, într-un sens sau altul, „*persoana, statul și puterile voievodului Ștefan*”, Senatul insista ca acesta să fie ajutat pentru a fi împiedicat să facă „*acest act nefast*” din care ar putea decurge „*periculum ingentissimum et detrimentum irreparabile quod rebus omnibus chistianis*” (Iorga 1984b, 261-262, 264, doc. XX, XXII). În consecință, se recomanda trimiterea imediată către domnul Moldovei a unei înștiințări cu privire la un apropiat ajutor pentru a-l menține în tabăra creștină. Senatul venețian, care intervenea în sprijinul lui Ștefan, nu uita să-i amintească Papei, desigur ca element de presiune, că Serenissima însăși plătea Sfântului Scaun, din decima și vigesima clerului său, 26.000 ducăți anual pentru cruciadă (Iorga 1984b, 261-262, 264, doc. XX, XXII).

În scrisoarea către Sebastiano Badoer, ambasadorul venețian de la Buda, expediată tot la 6 mai 1476, se specifică faptul că intervenția Senatului în sprijinul lui Ștefan s-a făcut și în interesul Ungariei, lucru pe care ambasadorul republicii trebuia să i-l reamintească, fără menajamente, lui Mathias Corvin. În încheiere se sublinia clar că domnul Moldovei, atât de implicat în lupta antiotomană, „trebuie să fie ajutat”, și „sustinendus et in fide conservandus, non reliquendus aut desperandus sit” (Iorga 1984b, 265, doc. XXIII).

La sfârșitul aceleiași luni, Senatul îl desemna ca ambasador al Veneției în Moldova pe Emmanuele Gerardo, care urma să plece spre curtea lui Ștefan împreună cu solii acestuia, reveniți de la Roma. Misiunea noului sol venețian, pe cât de importantă pe atât de complexă, a fost fixată în detaliu de însuși dogele Andrea Vendramin. În primul rând, el trebuia să-i comunice domnului hotărârea fermă a Veneției de a-l sprijini în lupta antiotomană, precum și faptul că autoritățile republicii s-au străduit să obțină ajutorarea sa financiară de către curia papală și că vor persevera în această acțiune. În al doilea rând, ambasadorul trebuia să se informeze temeinic asupra situației militare și demografice a țării, asupra puterii și capacității domnului de a duce un război defensiv sau ofensiv la sud de Dunăre, asupra aliaților și adversarilor lui Ștefan, îndeosebi asupra raporturilor acestuia cu Mathias Corvin. Gerardo avea misiunea expresă să uzeze de toate metodele și mijloacele diplomatice de care dispunea pentru a-l determina pe Ștefan să respingă o eventuală pace propusă de turci. El trebuia, de asemenea, să soneze opinia lui Ștefan cu privire la tratativele republicii cu rușii și cu tătarii pentru atragerea acestora în frontul antiotoman, precum și asupra posibilităților de realizare a unei acțiuni comune împreună cu ei, întrucât aceștia își mențineau angajamentul asumat ca în momentul în care turcii erau angajați în lupta cu puterile creștine „*descendere per oram Maris Euxini rippasque adherere Danubii*” (Iorga 1984b, 266-268, doc. XXV; Hurmuzaki 1894, VIII, 11-14, doc. XVIII).

Importanța pe care autoritățile venețiene o acordau relațiilor cu Ștefan reiese și din dispozițiile finale date de ele ambasadorului, care avea obligația să le informeze permanent cu privire la desfășurarea evenimentelor politico-militare din Moldova și la acțiunile politice întreprinse de Ștefan. În consecință, domnul Moldovei era supus unei

veritabile *supravegheri*, scop pentru atingerea căruia ambasadorului i se spusese clar „*să nu te îndepărtezi niciodată de voievod fără un mandat expres din partea noastră*” (Iorga 1984b, 268, doc. XXV; Hurmuzaki 1894, VIII, 14, doc. XVIII).

Săptămânile ce au premers marea confruntare moldo-otomană din iulie 1476 consemnează o febrilă acțiune diplomatică a Veneției, la curțile europene, îndeosebi la Buda, în scopul susținerii lui Ștefan. În iunie 1476, anterior datei de 14, Senatul venețian indica ambasadorului său din Ungaria să susțină prin toate mijloacele interesele domnului Moldovei la curtea de la Buda. I se cerea de asemenea să informeze autoritățile republicii cu privire la opinia regelui în problema sprijinirii lui Ștefan, precum și la relațiile sale cu domnul Moldovei care, în noua conjunctură, apăreau ca deosebit de importante (Iorga 1984b, 270, doc. XXVII). Instrucțiuni similare erau transmise la 14 iunie și noului ambasador al republicii în Ungaria, Antonio Vettori.

Corespondența autorităților venețiene cu ambasadorul lor de la Buda confirmă faptul că relațiile cu Ștefan ocupau încă primul plan. Din aceste instrucțiuni rezultă clar că ambasadorul venețian de la Suceava, Emmanuele Gerardo, a primit ordin să-l informeze zilnic pe cel de la Buda asupra situației din Moldova, ca pe această bază el să poată apăra și promova interesele lui Ștefan în discuțiile cu regele Ungariei și cu legatul papal de la curtea acestuia. În această problemă, sarcina sa era să facă totul pentru a determina curtea regală a Ungariei și papalitatea să-i acorde sprijin lui Ștefan, a cărui rămânere în frontul antiotoman era considerată, de autoritățile venețiene, de o importanță decisivă. Totodată, el trebuia să informeze Senatul asupra situației din Ungaria, Moldova, Polonia, Boemia, Moravia și din alte locuri „*de numero scilicet gentium, de reliquis apparatibus, de voluntate, de dispositione, de spe, de metu, de omni practica et tractatu, de intelligentia cum unoquoque, et presertim cum Stephano Vayvoda [ne pax concludatur omnimode cum Turca]*” (Iorga 1984b, 271, doc. XXVIII).

În sfârșit, la 25 iunie 1476, Senatul venețian, care dispunea de surse sigure de informații despre intrarea turcilor în Moldova și despre greutatea cu care se confrunta Ștefan, rămas din nou singur în fața puterii otomane, cerea ambasadorului său de aici, același Emmanuele Gerardo, să ajungă în Crimeea la Mengli Ghiray (1466-1515, cu în-

treruperi) și să informeze autoritățile republicii despre atitudinea hanului tătar, cu care Veneția negocia o acțiune comună împotriva turcilor. Dar în condițiile complexe ale momentului, i se cerea lui Gerardo să facă totul „*cum participatione, consensu, voluntate, favore et auxilio Vayvode, quem ad hoc negotium bene fore dispositum nobis sui affirmarunt oratores*”, dar dacă domnul Moldovei s-ar fi arătat ostil unui astfel de demers, ambasadorul venețian „*nu trebuia să facă nimic împotriva voinței sale*” (Iorga 1984b, 271, doc. XXIX). Totodată, la 18 iulie, într-o scrisoare a dogelui Andrea Vendramin adresată lui Giovanni Battista, ambasadorul republicii la tătari, i se indica acestuia să-l determine pe han să intervină în sprijinul lui Ștefan sau, dacă nu, să asedieze Caffa și celelalte stabilimente italiene din nordul Mării Negre ocupate de turci (Denize 1995, 114-115).

Autoritățile venețiene au cunoscut, se pare, îndeaproape desfășurarea evenimentelor din Moldova din timpul invaziei otomane din vara-toamna anului 1476. Ambasadorul lor în Moldova, Emmanuele Gerardo, retras la Brașov în această perioadă, le-a informat periodic asupra desfășurării și eșecului final al campaniei lui Mehmed II împotriva lui Ștefan (Iorga 1984b, 272, doc. XXXI; Hurmuzaki 1894, VIII, 15, doc. XX).

O știre deosebit de interesantă, cuprinsă într-o hotărâre a Senatului venețian, confirmă faptul că republica a rămas fidelă alianței cu Ștefan chiar și în momentele de criză ale domniei acestuia, ce au urmat înfrângerii de la Valea Albă (26 iulie 1476). Conform unei hotărâri a Senatului, datată 1 august 1476, autoritățile locale și căpitanul de Tarvisio trebuiau să suporte cheltuielile „*pro expensis factis familie et equis Illu. Vayvode Moldavie*” (Iorga 1984b, 272, doc. XXX). Emiterea unei astfel de decizii își găsește justificarea numai dacă unii dintre membrii familiei domnitoare din Moldova s-ar fi pus sub protecția republicii, ceea ce nu este deloc imposibil. După părerea noastră, știrea conduce la concluzia că, în condițiile mării invazii otomane din 1476, al cărei sfârșit era greu de anticipat, Ștefan a cerut, și a obținut din partea autorităților venețiene, adăpost și protecție pentru o parte a membrilor familiei sale și pentru bunurile lui. Informația reprezintă, totodată, o confirmare în plus a strânselor relații existente între Veneția și Moldova precum și a încrederii depline dintre domn și autoritățile republicii.

La sfârșitul lunii septembrie 1476 Ștefan era deplin stăpân pe situație și prelua inițiativa în confruntarea cu turcii. În colaborare cu forțele maghiaro-transilvănene, comandate de Ștefan Báthory, oștile sale au pătruns în Țara Românească, unde l-au reinstalat domn pe Vlad Țepeș. Deja la 8 octombrie, prin ambasadorul lor în Moldova, Emmanuele Gerardo, autoritățile venețiene îl felicitau pe Ștefan pentru succesul dobândit. Totodată, Senatul venețian își exprima speranța că ajutoarele financiare pe care le va primi îi vor permite, nu numai să-și consolideze situația, ci chiar, „*împreună cu voievodul celeilalte Valachii*”, să-i alunge pe turci „*ex omni provincia ejicere*” (Iorga 1984b, 273, doc. XXXI; Hurmuzaki 1894, VIII, 15, doc. XX). Conform informațiilor transmise, la insistențele Senatului venețian, Papa, cu acordul regelui Ungariei, „*assensit ut conveniens portio pecuniarum detur ex illa contributione superscripto Vayvode, sicque, cum fuerit tempus, collectis pecuniis, fiet sine ulla dubitatione*” (Iorga 1984b, 273, doc. XXXI; Hurmuzaki 1894, VIII, 15, doc. XX). Ambasadorul urma, de asemenea, să-și informeze superiorii „*despre orice mișcare și despre toată starea lucrurilor, despre forțele și puterea, situațiile favorabile și potrivnice cu care e confruntat voievodul în însăși țara sa și din orice parte sau latură, atât din Ungaria, cât și din cealaltă Valachie, din Polonia și Scitia (Hanatul Tătar, n.n.), cu care toate aceste neamuri se învecinează*” (Iorga 1984b, 273, doc. XXXI; Hurmuzaki 1894, VIII, 16, doc. XX). Cunoașterea acestor probleme îi permitea Veneției conturarea unei politici externe corespunzătoare, care să-i satisfacă în cel mai înalt grad interesele. Este de altfel și motivul pentru care Senatul cerea ambasadorului său în Moldova informații „*pe scurt despre orice alt lucru care e demn de cunoașterea noastră*” (Iorga 1984b, 273, doc. XXXI; Hurmuzaki 1894, VIII, 16, doc. XX).

Contrar tuturor evidențelor, Mathias Corvin nu a pregetat să-și aroge și de această dată toate meritele victoriei asupra turcilor, din 1476. Într-o scrisoare adresată papei Sixtus IV la sfârșitul anului 1476, făcând totală abstracție de contribuția decisivă a lui Ștefan la obținerea victoriei asupra turcilor, regele Ungariei afirmă că o oaste a sa formată din 6.000 de oameni a pătruns în Țara Românească alungându-l pe Laiotă Basarab (1473-1477, cu întreruperi), interpusul turcilor. După victorie „*regnum illum, ex quo ad Moldaviam securus Thurcis ingressus patebat, iam ad ma-*

nus meas devenit, et Dragula, capitaneus meus, vir imprimis Thurcis infestissimus et admodum bellicosus” (Iorga 1984b, 275, doc. XXXII).

Este foarte posibil ca atitudinea regelui Ungariei, deloc dezinteresată, să-l fi nemulțumit profund pe Ștefan și să fi indus chiar o serioasă tensiune în relațiile dintre ei. Numai așa se explică faptul că la 7 ianuarie 1477 solul Poloniei la Veneția, umanistul italian Filippo Buonaccorsi-Callimachus, informa Senatul venețian că Ștefan, care sprijinise o solie a regelui polon trimisă la sultan, „*confessa et permere esse suo homo et vassalo, jnferando che dicto Stephano sia per essere cum luj in ogni impresa, si contra el Turcho, come contra el re de Hungaria*” (Iorga 1984b, 275, doc. XXXIII).

Astfel de știri nu puteau lăsa indiferentă Veneția. Prima jumătate a anului 1477 a marcat un alt moment de vârf al acțiunii diplomatice a Serenissimei în scopul sprijinirii concrete și eficiente a lui Ștefan, pentru menținerea domnului Moldovei în frontul antiotoman. Lipsită de posibilitatea de a-i acorda ea însăși ajutor financiar domnului Moldovei, dată fiind epuizarea reală a resurselor sale, Veneția a perseverat în tentativa de a-i găsi lui Ștefan aliați puternici, care să-l sprijine în mod real în lupta sa.

Îngrijorarea Veneției nu era, se pare, una complet lipsită de temeii. Intuind jocul puterilor creștine și simțindu-se trădat de acestea, Ștefan a căutat, se pare, obținerea unei păci avantajoase cu Imperiul Otoman, încercând să fructifice la maximum poziția favorabilă pe care i-o conferea victoria sa de la Vaslui. Ca urmare, în primăvara anului 1476 el a trimis, în acest scop, o solie la Istanbul. Condițiile inacceptabile puse de sultan – plata haraciului pe trei ani, cedarea cetăților sale de la mare, Chilia și Cetatea Albă, înapoierea robilor genovezi făcuți la Caffa care se salvaseră în Moldova și lăsarea lui Alexandru, moștenitorul tronului Moldovei, ca ostatic la Poartă – au făcut imposibilă încheierea păcii (Iorga 1897, 55; Cf. Iorga 1985, 155). Tratatul de pace moldo-otomane aveau să fie reluate după anihilarea invaziei otomane din vara anului 1476, când jocul duplicitar al aliaților săi, îndeosebi al lui Mathias Corvin, devenise evident.

La 7 ianuarie 1477, Senatul venețian îi cerea lui Filippo Buonaccorsi să-i pună la dispoziție informații cât mai exacte despre tătarii de pe Volga. Intenția Serenissimei, în acord cu Ștefan, rămăsese aceea de a-i îndrepta împotriva Imperiului Otoman. O astfel de acțiune era acum cu atât mai

dorită cu cât Emmanuele Gerardo, ambasadorul din Moldova, confirmase recent, în corespondența cu autoritățile republicii „*scribente Tartaros cinfnijs Vayvode Stephani adhesisse, quos idem Vayvoda amicos reputat, et de suo descensu et ad eum appropinquatione plurimum letari videtur sperareque et expectare ab eis magnum contra Turchum auxilium*” (Iorga 1984b, 276, doc. XXIV). Din păcate însă, Polonia s-a arătat reticentă și chiar ostilă acestui plan.

La aceeași dată, Senatul venețian îi transmitea ambasadorului său de la Roma, Jacoppo di Medio ultimele știri cu privire la situația de la Dunărea Inferioară și la alungarea lui Laiotă Basarab din Țara Românească: „*confirmationem expulsionis Basachab ex Valachia Maiori*”, știri confirmate și de Emmanuele Gerardo, din Moldova (Iorga 1984b, 277, doc. XXXV). Din nou autoritățile venețiene solicitau Papei (pentru a câta oară?) o repartizare justă a contribuției financiare destinate luptei împotriva turcilor, astfel ca efortul antiotoman să primească un sprijin real, să medieze o împăcare între Ungaria, pe de-o parte, Boemia și Polonia, pe de altă parte, precum și o împăcare între regele Mathias Corvin și împăratul Friedrich III de Habsburg. Dar mai ales i se cerea suveranului pontif să acționeze astfel încât „*Stephano Vaivoda et altro Vayvoda, Ladislao Draculia, Valachiam Transalpinam nuper adepto, ut solum Serenissimus Hungariae, sed etiam Maestas regis Polonie et ambo Vayvode ad bellum et exterminium jnimici robustissime convenient et concurrant*” (Iorga 1984b, 277, doc. XXXV).

La 10 ianuarie 1477, când încă nu luase cunoștință de revenirea lui Laiotă Basarab în Țara Românească, Senatul îi scria iarăși lui Emmanuele Gerardo, în Moldova, să-i felicite pe Ștefan, pe Vlad Țepeș, pe Ștefan Báthory și pe ceilalți artizani ai succesului antiotoman, inclusiv pe regele Ungariei. În mod special i se cerea ambasadorului să-l informeze pe Ștefan „*cum Pontifice Maximo esse operatos et obtinuisse ut cruciata in illis partibus pro suo favore publicetur et iobileum concedatur*” (Iorga 1984b, 278, doc. XXXVI; Hurmuzaki 1894, VIII, 8-9, doc. XV). La aceeași dată, autoritățile venețiene luau de asemenea mai multe hotărâri, între care: să i se răspundă solului Poloniei, să se scrie ambasadorului trimis la tătarii să le ceară să nu provoace pagube Poloniei și să i se solicite lui Emmanuele Gerardo să continue acțiunea cu privire la realizarea unei alianțe între Moldova și tătarii de pe Volga (Iorga 1984b, 279, doc. XXXVII).

Urmează, tot la 10 ianuarie, instrucțiuni date de Senatul venețian ambasadorului său din Polonia prin care i se cerea acestuia să pledeze în favoarea proiectului tătar și să transmită la Veneția informații cu privire la situația din lumea mongolă. Autoritățile venețiene doreau realizarea acestui proiect politic, cu atât mai mult cu cât, Emanuele Gerardo, din Moldova „*scribito etiam et declarato que gens illa que confinijs Vayvode Stefani*” (Iorga 1984b, 280, doc. XXXVIII). Planul avea însă să se prăbușească din cauza opoziției Poloniei, care le-a interzis forțelor tătare să-i tranziteze teritoriile. În sfârșit, după ce la aceeași dată Senatul venețian cerea solului său de la Buda să continue demersurile pe lângă Mathias Corvin pe care să-l stimuleze în continuarea luptei antiotomane „*și să-l felicite pentru succesele din Valachia*” (Iorga 1984b, 280-281, doc. XXXIX, XL), la 29 ianuarie, autoritățile republicii confirmau ambasadorului lor de la Roma, Jacoppo di Medio, știrile referitoare la succesele obținute de forțele antiotomane la Dunărea Inferioară și în Țara Românească, desigur cu scopul de a le folosi ca argumente în intervențiile sale la curia papală (Iorga 1984b, 282, doc. XLII).

Nemulțumit că promisiunile de ajutor, făcute de puterile apusene, nu s-au materializat în nici un fel, Ștefan i-a cerut, se pare în termeni ultimativi, ambasadorului venețian la Suceava, care se pregătea să revină în Italia, să intervină pe lângă autoritățile republicii să acționeze pentru rezolvarea acestei probleme, fixându-le ca dată limită Paștele anului 1477. Sosirea acestor vești la Veneția a produs o puternică impresie autorităților republicii, ceea ce a avut ca rezultat declanșarea unei noi ofensive diplomatice în scopul sprijinirii domnului Moldovei. La 17 martie 1477, Senatul venețian informa Roma, prin ambasadorul său, Jacoppo di Medio, că sprijinirea financiară a lui Ștefan este o necesitate, întrucât o eventuală încetare a războiului cu turcii de către Moldova ar fi avut urmări dezastruoase pentru cauza creștinătății: „*Est enim Status illius porta comodissima ad ingressum et invasionem utriusque renj, Polonie scilicet et Hungarie, in partibus transilvanis claudenda et obstruenda, obstructaque validissime conservanda adversus rabiem jnimici, et per quam, e diverso, potest status hostilis a christianis faciliter invadi et opprimj*” (Iorga 1984b, 283, doc. XLIII; Hurmuzaki 1894, 19, doc. XXIII). I se cerea din nou ambasadorului să insiste pe lângă Papă să i se trimită grabnic domnului Moldovei „*summam*

ducatorum X^m ad minus, pro presenti, de pecunijs contributionis” (Iorga 1984b, 283, doc. XLIII; Hurmuzaki 1894, VIII, 19, doc. XXIII). Suveranul pontif trebuia de asemenea să-i ceară iarăși lui Mathias Corvin să-l sprijine pe Ștefan. Mai mult, Serenissima se angaja ca în cazul în care curia papală nu dispunea de 10.000 ducați să-i remită ea suma spre a-i fi trimisă domnului Moldovei (Iorga 1984b, 284; Hurmuzaki 1894, 20).

Demersuri similare, și la fel de insistente, au fost făcute și la curtea de la Buda. La 18 martie 1477, Senatul italian cerea ambasadorului său de aici, Antonio Vetturi, să trateze cu Mathias Corvin problema sprijinirii financiare a lui Ștefan. În opinia autorităților venețiene, regele trebuia să-i scrie domnului Moldovei și să-i promită ajutor efectiv pentru a-l menține în lupta antiotomană. Ambasadorului îi revenea, de asemenea, și sarcina să-i comunice lui Ștefan că Veneția îl va sprijini prin toate mijloacele disponibile și, totodată, să le acorde întregul său concurs solilor moldoveni, aflați la Buda, în demersurile lor la curtea regală a Ungariei (Iorga 1984b, 285-286, doc. XLIV; Hurmuzaki 1894, VIII, 16-17, doc. XXI).

În același scop, la 10 aprilie 1477, Senatul comunica solului său de la Roma că a luat act de poziția Papei în problema sprijinirii lui Ștefan. I se transmiteau de asemenea știrile îngrijorătoare sosite din Ungaria despre „*pregătirile maritime ale turcilor*” care ar intenționa „*să invadeze provinciile noastre (ale Veneției, n.n.) din Grecia, Albania, Dalmația, Istria, apoi Friul și chiar Italia*” (Iorga 1984b, 286-287, doc. XLV; Hurmuzaki 1894, VIII, 21, doc. XXIV). Din nou, la 18 aprilie, Senatul venețian făcea cunoscute ambasadorului său de la Roma ultimele informații sosite din Ungaria. Totodată, îl informa că Veneția își menține neschimbată poziția în problema sprijinirii materiale și financiare a lui Ștefan (Iorga 1984b, 288, doc. XLVI; Hurmuzaki 1894, VIII, 22, doc. XXV).

În condițiile politice internaționale complexe și nefavorabile ce se conturau la începutul anului 1477, convins că o rezistență antiotomană îndelungată era imposibilă de unul singur, domnul Moldovei a făcut o nouă tentativă de a obține ajutoarele, atât de mult promise, din Apus. În primăvara anului 1477 o solie condusă de „*unchiul*” său, după soția Maria de Mangop, Ioan Țamblac, era trimisă la Veneția și la Roma spre a face încă o dată cunoscute nevoile, speranțele dar și temerile domnului Moldovei, aflat în prima linie a frontului antioto-

man. La 8 mai 1477 ambasada Moldovei era primită cu mult fast în cetatea lagunelor. În aceeași zi, în fața dogelui, Senatului, și a altor notabilități ale orașului, „*Zuan Zamblacho, ambascador et barba del signor Stephano Vayvoda*”, făcea o largă expunere a situației și politicii domnului Moldovei (Iorga 1984b, 289, doc. XLVII; Hurmuzaki 1894, VIII, 23, doc. XXVII; Bogdan 1913, II, 342, doc. CLIV; Cf. Malița 1966, 88-91). Prin glasul solului său, Ștefan acuza faptul că a fost indus în eroare de principii creștini, care se angajaseră să-l sprijine în momentul în care ar fi fost atacat de turci. Rămas singur în fața turcilor, tătarilor și muntenilor și-a văzut țara distrusă, populația supusă la grele încercări, pentru a fi el însuși și mica sa oaste înfrânți. Mai mult, „*partido veramente lo jnimico, remaxi abandonada da ogni socorso d' algun christian, perche non solamente non me hano aiutato, ma forsi alcuni hano havuto piacer del danno fato a mi et al dominio mio da Infideli*” (Iorga 1984b, 289, doc. XLVII; Hurmuzaki 1894, VIII, 24, doc. XXVII; Bogdan 1913, II, 342, doc. CLIV). Pentru a-și asigura un sprijin eficient i-a sugerat lui Mathias Corvin acordul pentru instalarea lui Vlad Țepeș în „*l' altra Valachia*” căruia i-a lăsat o gardă de 200 de oameni, dar „*immediate torno quel infedel Basaraba, et trovolo solo, et amazolo, et cum lui forono morti tuti li mei excepto diexe*”, iar în prezent „*re de Hungaria fara paxe cum la Valachia Mazor, che sara molto pezo*” (Iorga 1984b, 289, doc. XLVII; Hurmuzaki 1894, VIII, 24, doc. XXVII; Bogdan 1913, II, 342-343, doc. CLIV). Lupta sa i-a oprit timp de trei ani pe turci, ceea ce i-a ferit pe mulți de loviturile acestora, iar în prezent singura sa nădejde a rămas Veneția, care l-a sprijinit permanent. Totodată, domnul Moldovei informa autoritățile republicii că turcii se pregătesc să-l atace pentru a-i lua cetățile de la mare, „*Chieli et Monchastro, le quali li sono molto moleste*”, care „*sono tuta la Valachia, el la Valachia cum queste do terre sono un muro del Hungaria et Pollana*”, dar își exprima speranța că „*se queste castelli se conserverano, j Turchi porano perder e Caffa et Chirersonesso*” (Iorga 1984b, 289, doc. XLVII; Hurmuzaki 1894, VIII, 24, doc. XXVII; Bogdan 1913, II, 346, doc. CLIV). În final, domnul își exprima temerea, justificată, că „*se Dio permettera che io non sia ajutato, duo cosse sara: o veramente se perdera questo paexe, o veramente saro astretto dalla necessita a sotomettermj a Jnfideli*” (Iorga 1984b, 290, doc. XLVII; Hurmuzaki 1894, VIII, 25, doc. XXVII; Bogdan 1913, II, 347, doc. CLIV).

În rezoluția dată în aceeași zi mesajului lui Ștefan, Senatul venețian îl asigura de susținerea necondiționată a republicii și se angaja să sprijine demersurile sale la curia papală. Răspunsul dat solului a fost susținut de 135 senatori, respins de 4, iar 5 s-au abținut (Iorga 1984b, 290, doc. XLVII; Hurmuzaki 1894, VIII, 25, doc. XXVII; Bogdan 1913, II, 347, doc. CLIV). Ca o confirmare a celor decise, la 19 mai, Senatul hotăra să-i dea solului Moldovei, care urma să plece la Roma, dar era lipsit de mijloace, 150 ducați la dus și alți 50 ducați la înapoiere (Iorga 1984b, 292, doc. XLIX).

O lună mai târziu, la 17 iunie, Signoria confirma ambasadorului său din Ungaria, Antonio Vetturi, că Veneția l-a sprijinit și continuă să-l sprijine pe Ștefan. Totuși, cu ocazia primirii soliei acestuia, autoritățile republicii nu au inițiat noi acțiuni și nu s-au angajat la nimic, cum fals i s-a relatat regelui Ungariei (Iorga 1984b, 292, doc. L).

În a doua jumătate a anului 1477 Serenissima republică a inițiat noi tratative de pace cu Imperiul Otoman. În condițiile angajării tratativelor de pace cu sultanul, interesul Veneției pentru relațiile politice cu Moldova înregistrează un recul vizibil. Ce a determinat noua atitudine a Veneției? Elucidarea acestei probleme ne obligă la o prezentare succintă a derulării conflictului veneto-otoman în această fază a sa.

Ofensiva otomană împotriva stăpânilor venețiene a cântărit decisiv în schimbarea orientării politice a republicii. În toamna anului 1477 turcii atacă Friul și devastează regiunea cuprinsă între Isonzo și Tagliamento. În anul următor, Serenissima pierde în Albania cetățile Kroja, Alessio și Drivasto. În aceste condiții, deja în iunie 1478, trimisul republicii la Istanbul, Bartolomeo Lucari, era angajat în tratative cu reprezentanții Imperiului Otoman (Iorga 1984b, 293, doc. LII). La 27 octombrie 1478, Senatul venețian îi răspundea lui Mathias Corvin că hotărârea republicii de a încheia un armistițiu pe șase luni cu turcii a fost dictată de necesitatea aprovizionării cetăților venețiene. De asemenea, i se reamintea regelui Ungariei că Veneția l-a sprijinit pe Ștefan cel Mare în interesul general al creștinătății, implicit al regatului maghiar, și că a făcut acest lucru pentru a-l menține în frontul creștin antiotoman (Iorga 1984b, 294, doc. LIII; Hurmuzaki 1894, VIII, 26, doc. XXVI-II). La 25 ianuarie 1479, Veneția accepta însă pacea propusă de Mehmed II, proclamată public la 25 aprilie. Serenissima ceda Negroponte, Scutari,

Kroja, Alessio, Argos, Lemnos și alte posesiuni, se angaja să retrocedeze toate cetățile și orașele cucerite în timpul războiului și să plătească despăgubiri de război în valoare de 100.000 ducați în timp de doi ani. Republica își păstra dreptul de a avea un bail la Poartă, dar trebuia să plătească cu 10.000 ducați anual dreptul negustorilor săi de a face comerț în imperiu. Totodată, pentru a nu trezi suspiciunile sultanului, Veneția își retrăgea ambasadorul de la Buda (Daru 1835, 442; Diehl 2006, 148; Norwich 2003, 355-356; Lane 2008, 278-279; Denize 1995, 120).

În noul context politic internațional, interesul Veneției pentru relațiile cu Moldova dispărea. Semnificativ în acest sens este faptul că după revenirea lui Emmanuele Gerardo în Italia (1477), nu a mai fost numit un alt ambasador venețian în Moldova. În ceea ce-l privește pe Ștefan, lipsit de orice posibilitate de a primi ajutor de undeva, abandonat de așa-ziii aliați, se vedea obligat să încerce să încheie, la rândul său, o pace cât mai onorabilă cu Imperiul Otoman.

Tratativele cu turcii, deschise foarte probabil în a doua jumătate a anului 1479, erau în plină desfășurare în ianuarie 1480. Pacea moldo-otomană, asupra datării căreia specialiștii nu s-au pus într-un tot de acord – aceștia optează pentru date cuprinse între 1479 și 1481 (Cf. Decei 1978b, 118-139; Cf. Gorovei 1980, 641; Cf. Denize 2003, 79) –, era încheiată la o dată cuprinsă între martie 1480 - martie 1481 (Gorovei 1980, 641). O părere apropiată dar puțin nuanțată emite de curând și istoricul Ion Toderașcu în volumul IV al recentului tratat de *Istoria românilor* unde susține că „*cel mai târziu în mai 1480, când Ștefan îi comunica regelui Cazimir că Mahomed al II-lea îi ceruse să-i deschidă calea spre Polonia, pacea era încheiată; cererea sultanului nu era decât aplicarea uneia din prevederile acordului moldo-otoman*”, stabilind astfel luna mai a anului 1480 ca fiind un *terminus ante quem* al încheierii păcii moldo-otomane (Toderașcu 2001, 386). Încheiată pe baza *statu-quo*-ului teritorial, prevedea însă dublarea haraciului plătit de Moldova Imperiului Otoman ce „*era în fiecare an de trei mii de florini francești, și făcându-l de șase mii de florini, în fiecare an*” (Documente turcești 1976, I, 6, doc. 5). Totodată, conform uzanțelor aflate în vigoare în asemenea situații, Ștefan se angaja solemn să fie „*prietenul prietenilor și dușmanul dușmanilor*” sultanului (Documente turcești 1976, I, 6, doc. 5).

Privite retrospectiv, păcile veneto-otomană din 1479 și moldo-otomană din 1480-1481 confirmă faptul că la capătul unor îndelungate și grele confruntări cu turcii – Veneția între 1463-1479, Moldova între 1474-1480/1481 – atât Serenissima cât și Moldova ieșeau înfrânte din conflictul cu Imperiul Otoman, deși per ansamblu nu suferiseră pierderi mari, ireparabile.

Situația Moldovei avea să se agraveze însă ca urmare a angajării Moldovei în noua coaliție anti-otomană, inițiată de papalitate și Genova (1481-1484). Pentru Ștefan cel Mare, indus în eroare de tratatul maghiaro-otoman din 1483, în care credea că au fost incluse și cetățile sale de la mare (Denize 2003, 79), efectele dramatice ale denunțării păcii cu turcii din 1480-1481 nu se vor lăsa mult așteptate. În iulie-august 1484, folosindu-se de acest *casus belli*, oferit de domnul Moldovei, otomanii ocupau cetățile-porturi, Chilia și Cetea Albă, fără ca Ștefan să poată interveni în ajutorul lor, desăvârșind procesul de transformare a Mării Negre într-un lac închis otoman.

Prin intermediul rapoartelor redactate în perioada ianuarie 1484 - februarie 1485, de trimișii lor de la Istanbul, bailul Pietro Bembo și secretarul Senatului venețian Giovanni Dario, dogele Giovanni Mocenigo și autoritățile Serenissimei au fost ținute detaliat la curent cu privire la pregătirea, desfășurarea și rezultatul campaniei otomane din vara anului 1484 împotriva Moldovei (Cristea 2004a, 187-274; Cristea 2004b, 73-118). Informate de trimișii lor încă din 5 și 6 august de această lovitură grea dată lui Ștefan și politiciii sale pontice, autoritățile venețiene nu au fost deloc surprinse de deznodământul campaniei otomane împotriva Moldovei.

Ceea ce intrigă este totala pasivitate cu care republica lagunelor a privit și acceptat agresiunea otomană împotriva aliatului său de la Dunărea de Jos. Poziția Veneției își află însă explicația în răspunsul dat la 16 septembrie de Senat secretarului Giovanni Dario, din care reiese clar faptul că interesele economice și politice ale republicii în Imperiul Otoman erau mai importante decât, de-acum, consumata alianță cu Ștefan. Din acest motiv, Serenissima nu a schițat nici cel mai mic gest în apărarea acestuia (Iorga 1984b, 296, doc. LVI).

Două decenii mai târziu, pe fondul unei noi crize în relațiile veneto-otomane, erau reluate și raporturile politice dintre Serenissima Republică și

Moldova. Cadrul propice al reluării relațiilor politice dintre Veneția și Moldova l-a constituit re izbucnirea războiului veneto-otoman (1499-1503). Dacă pentru republica italiană obiectivele urmărite erau aceleași ca și în epoca anterioară, pentru domnul Moldovei recuperarea cetăților sale de la mare, Chilia și Cetatea Albă, era acum principalul scop al intrării în război.

Deși nu avea nici un fel de promisiuni de ajutor din partea Veneției, Ungariei sau a altor puteri creștine, implicate în conflict, Ștefan nu a ezitat nici un moment să se angajeze din nou în lupta antiotomană. În anul 1500, domnul Moldovei rupea pacea cu turcii, încheiată în 1489, iar forțele sale, comandate de vornicul Boldur, atacau Chilia și Cetatea Albă, care erau incendiate cu acest prilej fără a putea fi însă cucerite (Rosetti 1935, 45-58). Concomitent, Ștefan a concentrat importante forțe militare în regiunea Iașului pentru a face față unei eventuale agresiuni otomane.

Pregătirile militare ale Moldovei din primăvara și vara anului 1500 erau foarte bine cunoscute în Italia. În mai, ambasadorii venețieni la Buda, Soranzo și Giustiniani, informau în repetate rânduri Senatul republicii că Ștefan este pregătit de luptă (Denize 1995, 161-162). Informații similare oferea florentinul Octaviano Gucci care, la 27 iulie 1500, relata din Cracovia că domnul Moldovei stă gata să intervină în orice moment cu toate forțele sale oriunde situația ar fi impus acest lucru (Hurmuzaki 1894, VIII, 31, doc. XXXVI; Cf. Denize 1995, 161-162).

Angajat din nou în lupta antiotomană, Ștefan a căutat să reînnoade relațiile cu Veneția. La începutul anului 1501 o ambasadă a domnului Moldovei lua drumul Veneției și al Romei. În februarie 1501, după ce trecuseră pe la Buda, cei doi soli ai lui Ștefan, care apar în cronica lui Marino Sanudo cu numele de Raynaldo și Antonio, probabil italieni în slujba sa, sau poate chiar români, soseau la Veneția. În fața dogelui și Senatului ei au cerut un medic pentru domn, și-au exprimat dorința de a cumpăra stoffe fine și au arătat că domnul Moldovei este gata să reia luptele cu turcii dacă Veneția ajunge la o alianță cu Ungaria (Denize 1995, 162).

Observăm acum o poziție mult mai rezervată a domnului Moldovei față de cea avută între 1472-1479 în relațiile cu Serenissima Republică. De altfel, răspunsurile evazive primite la Veneția și la Roma, atât în privința reluării luptei cât și în cea

a unui posibil sprijin, l-au convins pe Ștefan de faptul că orice ajutor din partea lor este exclus. O astfel de atitudine arăta clar că atât Veneția cât și Roma doreau să obțină cât se poate de mult fără a face nimic în schimb, cu excepția unor încurajări lipsite de orice suport material.

Cu toate acestea, la începutul anului 1502, fără a se descuraja și pregătit pentru o posibilă confruntare cu turcii, Ștefan a trimis un nou sol la Veneția, în persoana lui Demetrio Purcivi, venețian aflat în serviciul său, pentru a cere un medic și probabil pentru a se informa cât mai exact asupra intențiilor și a stadiului de pregătire militară ale republicii. Nici de această dată nu a obținut nimic din punct de vedere politic, cu excepția unor promisiuni minore. Autoritățile venețiene s-au limitat la a-i promite că-i vor trimite un medic și i-au acordat solului moldovean titlul de „*cavaler aurat*” (Hurmuzaki 1894, VIII, 35, doc. XLIII-XLIV).

La 1 august 1502 sosea în Moldova medicul Matteo Muriano, trimis aici în conformitate cu promisiunile făcute de autoritățile venețiene. Acesta a avut, pe lângă atribuțiile sale propriu-zise, pe care oricum nu și le-a exercitat din cauza bolii agravate, și o importantă misiune politică de informare și, probabil chiar de *spionaj*. Rapoartele expediate la Veneția, la 7 decembrie 1502 și la 5 ianuarie 1503, ce conțin importante informații despre potențialul militar și economic al țării, despre relațiile Moldovei cu vecinii, îndeosebi cu Imperiul Otoman, despre cadrul internațional din regiune, sau despre capacitatea politică a succesorului lui Ștefan, viitorul Bogdan III (1504-1517), sunt revelatoare în acest sens (Călători străini 1968, I, 148-154; Hurmuzaki 1894, VIII, 36-37, doc. XLV; Cf. Vătămanu 1972, 38-39). Pentru Serenissima Republică, angajată în tratative cu Poarta, încheiate cu pacea din 14 decembrie 1502, informațiile primite nu mai prezentau însă decât o importanță secundară.

În noile condiții, Ștefan s-a văzut obligat să negocieze, la rândul său, o nouă pace cu Imperiul Otoman, inclusă în sistemul general conferit de pacea ungaro-otomană, încheiată la 22 februarie 1503 și ratificată de regele Wladislaw II (1490-1516) la 22 august. Pacea moldo-otomană din 1503 confirma *statu-quo*-ul existent în momentul declanșării ostilităților.

Încheierea păcii cu turcii nu a pus însă capăt legăturilor cu Veneția, ale căror ultime momente din timpul domniei lui Ștefan se vor consuma la sfâr-

șitul anului 1503 și la începutul anului 1504. Reduse însă considerabil față de epoca anterioară, rolul politic al raporturilor moldo-venețiene din această epocă a fost unul extrem de redus.

La 20 decembrie 1503 un trimis al ducelui Ioan Corvin, fiul natural al lui Mathias Corvin, și solul Moldovei, postelnicul Theodor, soseau la Veneția. Trimisul lui Ștefan purta cu sine și o scrisoare a domnului, din 11 octombrie, prin care acesta le cerea dogelui Leonardo Loredano și Senatului republicii să-i fie trimis un alt medic în locul lui Matteo Muriano, care murise la Suceava (Hurmuzaki 1894, VIII, 38-39, doc. XLVI-XLVII). Faptul că solia a avut și o anumită misiune politică, chiar dacă redusă ca însemnătate, rezidă în ampla prezentare a situației de la Dunăre și a implicării lui Ștefan în acțiunile antiotomane de aici, pe care postelnicul Theodor a făcut-o, la 21 decembrie, în fața autorităților venețiene (Hurmuzaki 1894, VIII, 38).

Din cei trei candidați la postul de medic al lui Ștefan – Giorgio di Piamonte, Alessandro Veronese și Hieronimo da Cesena – care s-au prezentat, alege-

rea celor doi soli, făcută la 28 decembrie 1503, s-a oprit asupra ultimului. Noul medic urma să aibă un salariu anual de 500 ducăți (Hurmuzaki 1894, VIII, 38-39, doc. XLVIII). Din păcate nu știm însă dacă el va fi fost investit de către autoritățile venețiene și cu o misiune politică asemănătoare celei avute de Matteo Muriano, dar foarte probabil că da. La 2 ianuarie 1504 solii Transilvaniei și Moldovei, împreună cu noul medic al lui Ștefan, părăseau Veneția (Hurmuzaki 1894, VIII, 39, doc. XLIX). Misiunea lui Hieronimo da Cesena la curtea lui Ștefan a fost însă de scurtă durată, domnul Moldovei încetând din viață la 2 iulie 1504.

În încheiere, subliniem faptul că relațiile politice moldo-venețiene, chiar dacă au înregistrat un recul considerabil, nu s-au întrerupt la moartea lui Ștefan cel Mare. Succesorii marelui domn au continuat linia politică trasată de acesta în relațiile cu Serenissima Republică continuând să cultive aceste legături, chiar dacă ele nu s-au mai ridicat la nivelul celor din timpul predecesorului lor.

Bibliografie

- Bogdan 1913, II:** I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel Mare, vol. II (București 1913).
- Călători străini 1968, I:** Călători străini despre Țările Române, vol. I, editat de M. Holban (București 1968).
- Cristea 2004a:** O. Cristea, Campania din 1484 în lumina unor noi izvoare venețiene. In: Ștefan cel Mare și Sfânt. Atlet al credinței creștine (Sf. Mănăstire Putna 2004), 187-274.
- Cristea 2004b:** O. Cristea, Acest domn de la miazănoapte. Ștefan cel Mare în documente inedite venețiene (București 2004).
- Cronici turcești 1966, I:** Cronici turcești privind Țările Române, Extrase. Vol. I: Sec. XV-mijlocul sec. XVII, întocmit de M. Guboglu, M.A. Mehmed (București 1966).
- Daru 1853:** P. Daru, Histoire de la république de Venise, vol. II (Paris 1853).
- Decei 1978a:** A. Decei, Istoria Imperiului Otoman până la 1656 (București 1978).
- Decei 1978b:** A. Decei, Tratatul de pace – Sulhnâme – încheiat între sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479. In: A. Decei, Relații româno-orientale (București 1978), 118-139.
- Denize 1995:** E. Denize, Țările Române și Veneția. Relații politice (1441-1541). De la Iancu de Hunedoara la Petru Rareș (București 1995).
- Denize 2003:** E. Denize, Românii între Leu și Semilună. Războaiele turco-venețiene și influența lor asupra Țărilor Române (secolele XV-XVI) (Târgoviște 2003).
- Diehl 2006:** Ch. Diehl, La Republica di Venezia (Roma 2006).
- Documente turcești 1976, I:** Documente turcești privind istoria României, vol. I. 1455-1774, îngrijit de M.A. Mehmed (București 1976).
- Gorovei 1980:** Șt. S. Gorovei, Moldova în „Casa Păcii”. Pe marginea izvoarelor privind primul secol de relații moldo-otomane. In: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” din Iași, XVII, 1980, 629-667.
- Hurmuzaki 1891, II/2:** Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. II, partea 2 (București 1891).
- Hurmuzaki 1894, VIII:** Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. III (București 1894).
- Iorga 1897:** N. Iorga, Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului, vol. III (București 1897).

- Iorga 1899:** N. Iorga, Studii istorice asupra Chilie și Cetății-Albe (București 1899).
- Iorga 1984a:** N. Iorga, Noi descoperiri privitoare la istoria românilor. In: N. Iorga, Studii asupra Evului Mediu românesc (București 1984), 223-228.
- Iorga 1984b:** N. Iorga, Veneția în Marea Neagră. III. Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor. In: N. Iorga, Studii asupra Evului Mediu românesc (București 1984), 230-296.
- Iorga 1985:** N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel Mare (București 1985).
- Lane 2008:** F.C. Lane, Storia di Venezia (Torino 2008).
- Lăzărescu, Stoicescu 1972:** G. Lăzărescu, N. Stoicescu, Țările Române și Italia până la 1600 (București 1972).
- Malița 1966:** M. Malița, Dialogul diplomatic dintre Suceava și Veneția în timpul lui Ștefan cel Mare. In: V. Căndea, D.C. Giurescu, M. Malița, Pagini din trecutul diplomației românești (București 1966), 88-91
- Mărculeț 2002:** V. Mărculeț, Relațiile Imperiului Bizantin și ale republicilor maritime italiene cu Țările Române până în secolul al XV-lea (Sibiu 2002).
- Mărculeț 2004:** V. Mărculeț, Țările Române, Genova și Veneția în secolele XIV-XV. Legături politice și comerciale (Mediaș 2004).
- Morris 1990:** J. Morris, The Venitian Empire (London 1990).
- Norwich 2003:** J.J. Norwich, A History of Venice (London 2003).
- Papacostea 2003:** Ș. Papacostea, Ștefan cel Mare domn al Moldovei. 1457-1504 (București 2003).
- Pippidi 1994:** A. Pippidi, Lettres inédites de Leonardo III Tocco. Revue des Etudes Sud-Est Européennes XXXII, 1-2, 1994, 67-72.
- Războieni 1977:** Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476 (București 1977).
- Rosetti 1935:** R. Rosetti, O mică întregire la istoria lui Ștefan cel Mare. In: Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, s. III, t. XVI, 1935, 45-58.
- Toderașcu 2001:** I. Toderașcu, Lupta lui Ștefan cel Mare împotriva expansiunii otomane (1473-1489). In: (Ed. Șt. Ștefănescu, C. Mureșanu, T. Teoteoi) Istoria românilor, vol. IV: De la universalitatea creștină la Europa „patriilor” (București 2001), 375-390.
- Ureche 1997:** Gr. Ureche, Letopisețul Țării Moldovei (Chișinău 1997).
- Vătămanu 1972:** N. Vătămanu, Voievozi și medici de curte (București 1972).

Quelques considerations sur les relations politiques entre la Moldavie et la Venise en 15e siècle et le début du 16e siècle

Résumé

Dans le cadre de la politique extérieure de la Moldavie, de XVe siècle et les premiers ans du XVIe siècle (jusqu'à 1504), les relations avec la Venise occupe un lieu distincte, mais ne l'un de première importance. Les relations politiques de la Moldavie avec la Venise, institues avec certitude en décennie 4 du XVe siècle ont connu leurs maxime ampleur en le dernier quart de celui-ci siècle et les premières ans du XVIe siècle sous la deuxième partie de la règne d'Etienne le Grand.

Некоторые суждения о политических отношениях между Молдовой и Венецией в XV веке и в начале XVI века

Резюме

Во внешней политике Молдовы, XV века и первых годов XVI века (до 1504 г.), отношения с Венецией занимают важное место, хотя не первостепенное. Политические отношения Молдовы и Венеции, установленные в четвертом десятилетии XV века, достигли наивысшей точки в последней четверти XV века и в первых годах XVI века, во второй части правления Стефана Великого (1457-1504 гг.).

29.10.2009

Dr. Vasile Mărculeț, Colegiul Tehnic „Mediensis”, str. Sticlei, 9, 551130-Mediaș, jud. Sibiu, România, e-mail: vasmarculet@yahoo.com; web: www.vasilemarculet.vze.com